

УДК 371

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
e-mail: yarosvit@rambler.ru

СОЦІАЛЬНА ЗРІЛІСТЬ ЯК ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

Представлені підходи до аналізу понять «зрілість» і «здоров'я», що використовуються як характеристики процесу розвитку людини. Здійснена спроба співвіднести поняття «здоров'я» і «зрілість». Показано, що стан здоров'я особистості визначатиметься не лише успішністю адаптації, але і ефективністю соціального функціонування. Окреслено вплив соціальних факторів на соціальну складову здоров'я людини.

Ключові слова: здоров'я; зрілість; особистість; особистісна зрілість; розвиток.

Постановка проблеми. Проблема соціального здоров'я у нашні дні набуває особливої гостроти. Добре відомо, що про здоров'я людина починає замислюватися тоді, коли воно вже втрачене.

Роль соціальної складової здоров'я пов'язано зі посиленням впливу соціальних факторів.

Соціальність здоров'я виявляється, принаймні, на двох рівнях: на особистісному рівні – як соціальні причини, що впливають на можливості людини реалізувати свій потенціал без нанесення собі шкоди; на рівні соціуму – як соціальні характеристики життєдіяльності суспільства що виражають його стан в економічній, політичній, правовій, етичній і інших сферах.

Здоров'я як цінність включає два основні компоненти. Об'єктивний компонент – це сукупність можливостей, які можуть бути реалізовані за наявності повноцінного здоров'я. Це може бути статусна роль в суспільстві, професія, рід зайняття і тому подібне. Суб'єктивний компонент здоров'я як цінності – це відношення суб'єкта до свого здоров'я, що виражається в перевагах, ціннісних орієнтаціях, мотивації в поведінці по відношенню до здоров'я. Соціальна цінність здоров'я пов'язана з тим, що кількісні і якісні характеристики здоров'я людини визначають його соціальну зрілість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значущість здоров'я в житті людини зумовила і безліч підходів до його осмислення, серед яких можна виділити соціально-філософське осмислення соціального здоров'я, а також аксіологічне осмислення проблеми здоров'я в роботах В.П. Казначєєва, Т.Є. Вольтової, В.Б. Войнова, Л.Г. Матроса, С.Я. Чикіна, Г.Л. Апанасенко, В.В. Колбанова, Ю.П. Лісіцина, Л.В. Панова.

Аналіз соціальних чинників, що впливають на здоров'я, був проведений такими вітчизняними дослідниками, як Є.В. Дмитрієва, Т.В. Дмитрієва, І.В. Журавльова, З.С. Шангарєєва, а також зарубіжними авторами: М. Блэкстер, А. Дутардом і М. Філдом.

Але в цілому, соціальний компонент здоров'я особистості є найменш дослідженим.

У науці одне поняття може описуватися через інші. Так, наприклад, поняття «здоров'я» часто розглядається через характеристики: гармонійність, норма, зрілість.

Різні аспекти проблеми соціальної зрілості знайшли своє відображення в психологічних концепціях соціалізації-індивідуалізації особистості Г.М. Андрєєвої, І.С. Кока, Б.Д. Паришна; соціальних установок і ціннісних відношень (В.М. Мясіщев, Ш.А. Надирашвілі, П.Н. Шихирев, В.О. Ядов); розробках проблем керівництва і лідерства Є.М. Дубовської, Р.С. Немова, Т.М. Ньюкома, Ф. Фідлера; соціальних конфліктів (В.О.Соснін); стійкості поведінки в екстремальних соціальних умовах (О.О. Журавльов, В.О. Хащенко); у теоретичних уявленнях про особистісну зрілість у вітчизняній (О.Г. Асмолов, Б.С. Братусь, В.П. Зінченко, В.С. Мухіна, В.А. Петровський, Н.І. Соболева,

В.І. Слободчиков) і зарубіжній психології (А. Адлер, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм); у дослідженнях умов становлення людини як суб'єкта пізнання (Г.В. Акопов, В.Я. Ляудіс, В.О. Якунін); у розробці методів активного соціально-психологічного навчання (Ю.М. Ємельянов, Є.С. Кузьмін, Л.О. Петровська) та ін.

Проте потенціал соціальної зрілості як фактору формування здорової особистості розкрито не повною мірою.

Мета дослідження: показати взаємозв'язок соціальної зрілості та формування здорової особистості.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина живе в певній системі цінностей, предмети і явища яких покликані задовольнити її потреби.

Поняття здоров'я індивідуума не є точно детермінованим, що пов'язано з великою широтою індивідуальних коливань найважливіших показників життєдіяльності організму, а також безліччю чинників, що впливають на здоров'я людини. Одним з найважливіших чинників є соціальний чинник (соціальне благополуччя, індивідуальні погляди, соціальні стосунки, а також соціальна повноцінність людини і т. д.)

Згідно з визначенням В.П. Казначеева і Є.О. Спіріна [1] здоров'я індивіда є динамічним станом або процесом розвитку біологічних, фізіологічних і психічних функцій оптимальної працездатності й соціальної активності за умови максимальної тривалості життя. Здоров'я людини варто розглядати як характеристику соціально-демографічну, відбиваючи здатність членів суспільства повноцінно й ефективно виконувати функції щодо подальшого його розвитку і створенню умов життя, що забезпечують збереження і розвиток цієї здатності. У такому трактуванні поняття здоров'я, в його основі, знаходяться біологічні й фізіологічні процеси, але домінує соціальна суть людини і її духовне здоров'я.

Багато дослідників (В.І. Гарбузов, В.Ф. Попов, Ю.В. Шиленко та ін.) вказують, що сучасне суспільство із стрімкою силою перейшло на новий рубіж ХХІ століття, де життя ускладнюється, ускладнюються і вимоги суспільства до людини. Зрозуміло, що ризик з'являється разом з цими параметрами сучасного соціуму, де чітко простежується взаємозв'язок системи соціальних цінностей і феномену здоров'я людини. Індивід сьогодні повинен досить чітко усвідомлювати самоцінність свого здоров'я і використати для його збереження усе різноманіття інформаційних технологій.

У низці досліджень проблеми здоров'я показано, що людина це не лише організм, але і особистість, перед якою постають складні завдання самореалізації, що не вписуються в рамки лише адаптації. Стан здоров'я особистості визначатиметься не лише успішністю адаптації, але і ефективністю соціального функціонування.

Представляє інтерес в цьому відношенні концепція А.В. Петровського про розвиток особистості в онтогенезі, згідно якої процес адаптації є лише одним з етапів соціального розвитку особистості разом з індивідуалізацією й інтеграцією.

Одним з понять, з якими ми стикаємося при вивченні феномену «здоров'я», є «зрілість». У практиці психологічного супроводу розвитку особистості суб'єкта освітнього процесу при вивченні стану здоров'я враховують рівень зрілості, готовності організму до передбачуваних навантажень. Наприклад, у рамках розробки моделі оцінки психічного здоров'я дітей дошкільного і молодшого шкільного віку Л.П. Гладких описує наступні параметри: показники зрілості нервової системи; психоемоційні характеристики, що включають здібності дитини до навчання; комунікативні характеристики; характеристики його соціального благополуччя (в сім'ї) [2].

В межах гуманістичної психології ми знаходимо, що поняття «здоров'я» і «зрілість» злиті воедино. У розумінні А. Маслоу, психічно здоровий індивід може бути охарактеризований як «зрілий, з високою мірою самоактуалізації» [3, с. 155].

Поняття «зрілість» широко використовується в соціогуманітарних науках. «Соціальна зрілість особистості – це поняття, що фіксує одне з головних досягнень процесів навчання і виховання, що здійснюються сім'єю, школою, соціальним оточенням, соціумом в цілому. Соціальна зрілість розглядається як стійкий стан особистості, що характеризується цілісністю, передбачуваністю, соціальною спрямованістю поведінки в усіх сферах

життєдіяльності. Зріла особа – це особа, яка активно володіє своїм оточенням, має стійку єдність особистісних рис і ціннісних орієнтацій і здатна правильно сприймати людей і себе» [4, с. 5].

Для Б.Г. Ананьева зріла особистість – це суспільно активна особа, це громадянин країни в повному розумінні цього слова. Поки людина функціонує як особистість, вона бере участь в політичному житті країни, цікавиться культурою, людьми, що оточують її. П.Я. Гальперин вважає, що визначення міри зрілості особистості встановлюється за оцінкою її дій в системі стосунків, існуючих в цьому суспільстві, згідно з показниками того, наскільки успішно вона опановує призначену їй діяльність. В.А. Петровський пов'язує зрілість особи з персоналізацією, покладанням свого буття в інших людях. У О.М. Леонтьєва показником зрілості особистості може служити стійка ієрархія мотивів, що склалася.

Дослідження показали, що особистісна зрілість є складним структурним утворенням, що включає характеристики відповідальності в різних сферах діяльності, емоційної зрілості, самоконтролю поведінки, самостійності, адекватності самовідображення, високого рівня реалізованості подій життя, адекватності цілепокладання [5].

В процесі аналізу підходів до дефініції зрілості і здоров'я В.Б. Войнов дійшов висновку, що рівень здоров'я дитини значною мірою ідентичний поняттю «Рівень зрілості» відносно забезпечення певного набору функціональних можливостей [6]. І, відповідно, незрілість дитини визначається через її неготовність формувати адаптивні реакції і форми поведінки, характерна для цього вікового періоду, тобто розвиток дитини неадекватний видовим, етнічним, регіональним нормативам і неадекватно реальним умовам її життя.

Однією з можливих причин існування точки зору про близькість характеристик здорової і зрілої особистості може бути те, що критерії здоров'я визначаються особливостями етапів вікового розвитку. Одним з параметрів для оцінки того або іншого етапу розвитку є поняття «зрілість». У практиці поняття «зрілість» використовується відносно опису конкретних властивостей людини або окремих вікових етапів, етапів соціального становлення – «шкільна зрілість», «статеве дозрівання» і так далі.

У цьому аспекті цікавий підхід Е. Еріксона до опису процесу розвитку [7]. Розглядаючи становлення людини як процес, що включає певні стадії з характерними для них кризами, Е. Еріксон показує, що самою логікою розвитку особистість періодично підводиться до вибору між зрілістю, здоров'ям і регресом; особистісним зростанням, самовизначенням і неврозом.

З точки зору Е. Еріксона, людина, приймаючи виклик в процесі кожної психосоціальної кризи, отримує шанс до особистісного зростання і розширення своїх можливостей. Успішно розв'язавши одну кризу, він просувається у своєму розвитку до наступного. Природа людини вимагає особистісного зростання і відповіді на виклики, властиві кожній стадії розвитку. Він запропонував оцінювати людину з точки зору сформованості характеристик зрілої особистості й шукати витоки організації зрілої особистості на попередніх стадіях її життя [3]. В якості ознак зрілої особистості Е. Еріксон виділяє індивідуальність, самостійність, своєрідність, сміливість бути відмінним від інших, через виховання передаються норми суспільства, цінності, які визначаються конкретними економіко-культурними умовами. Розвиток людини представлений як процес формування нових якостей, що припускає наявність актуальних властивостей і властивостей потенційних, що роблять вплив на інші властивості особистості. Ці потенційні якості особистості детермінують сприйнятливість до дії соціального середовища, за допомогою низки механізмів визначають міру включення особистості в систему громадських стосунків [7].

Таким чином, зрілість особистості може бути розглянута в контексті психологічних ефектів розвитку як її мети.

Як показав Б.Г. Ананьев, результатом розвитку людини як індивіда в ході онтогенезу є досягнення біологічної зрілості [8]. Результатом розвитку психосоціальних якостей людини як особистості у межах життєвого шляху стає досягнення соціальної зрілості. Розвиток людини як суб'єкта трудової і розумової діяльності сприяє досягненню нею працездатності й розумовій зрілості.

Зрілість може характеризувати співвідношення рівня розвитку людини відповідно до вимог щодо адаптації, розвитку, функціонування людини в цілому.

В ході розвитку зрілість виступає критерієм і умовою успішної реалізації нових ролей і статусів, функцій, біологічно і соціально обумовлених.

На переконання А.В. Петровського, для формування і становлення особистості, її входження в соціальне ціле, досягнення соціальної зрілості їй необхідно пройти три фази розвитку: адаптацію, індивідуалізацію і інтеграцію. Саме інтеграція особистості в соціум, в референтні для неї соціальні групи, досягнення нею соціальної зрілості свідчитимуть про накопичені індивідуальні ресурси і сформований потенціал соціального здоров'я цього індивідуума, а досягнутий рівень соціальної зрілості може служити одним з критеріїв для оцінки соціального здоров'я особи.

Список використаної літератури

1. Казначеев В.П. Основы общей валеологии / В.П. Казначеев. – М. : ИПП; Воронеж : МОДЕК, 1997. – 48 с.
2. Гладких Л.П. Вариативная модель оценки психического здоровья дошкольников и младших школьников в образовательном пространстве / Л.П. Гладких // Психологическая наука и образование, 2001. – № 2. – С. 21–26.
3. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки / О.С. Васильева, Ф.Р. Филатов. – М. : Академия, 2001. – 352 с.
4. Клочко А.В. Суверенность личности как основание психического здоровья / А.В. Клочко, О.М. Красноярцева // Сибирская психология сегодня: сб. науч. тр. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2002. – С. 4–8.
5. Шамионов Р.М. Личностная зрелость и профессиональное самоопределение в подростковом и юношеском возрасте : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Р.М. Шамионов. – СПб., 1997. – 20 с.
6. Воинов В.Б. Представления о зрелости ребенка в аспекте оценки уровня его здоровья / В.Б. Воинов // Известия внешних учебных заведений. Естественные науки. – 2003. – №3. – С. 104–108.
7. Эриксон Э.Г. Детство и общество / Э.Г. Эриксон; Пер. и науч. ред. А.А. Алексеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Ленато и др., 1996.
8. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания: избранные психол. труды / Б.Г. Ананьев; ред. А.А. Бодалев; Академия педагогических и социальных наук, Московский психолого-социальный ин-т. – М. : [б.в.] ; Воронеж : [б.в.], 1996. – 384 с.

Referenses

1. Kaznacheev, V.P. (1997). Fundamentals of General Valeology. Moscow: IPP, Voronezh: MODEK. (in Rus.).
2. Gladkih, L.P. (2001). A variative model for assessing the mental health of preschool and primary school children in the educational space. *Psychological Science and Education*, 2, 21–26. (in Rus.).
3. Vasileva, O.S., Filatov, F.R. (2001). Psychology of human health: standards, representations, settings. Moscow: Akademiya. (in Rus.).
4. Klochko, A.V., Krasnoryadtseva, O.M. (2002). Sovereignty of personality as the basis of psychological health. *Siberian psychology today: a collection of scientific papers. Kemerovo: Kuzbassvuzizdat*, 4–8. (in Rus.).
5. Shamionov, R.M. (1997). Personal maturity and professional self-determination in adolescence and early adulthood. (Ph.D Dissertation) *Thesis*, SPb. (in Rus.).
6. Voinov, V.B. (2003). Representations about the maturity of the child in terms of assessing his level of health. *News of external educational institutions. Natural Sciences*, 3, 104–108. (in Rus.).
7. Erikson, E.G. (1996). *Childhood and society*. In A.A. Alekseeva (Ed.). 2nd edition, revised and enlarged. SPb: Lenato. (in Rus.).
8. Ananayev, B.G. (1996). *Psychology and problems of human science: selected psychological works*. Moscow; Voronezh. (in Rus.).

HALETA Yaroslav,

PhD, Assistant Professor, Department of Pedagogics and Educational Management,
Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University
e-mail: yarosvit@rambler.ru

SOCIAL MATURITY AS A POTENTIAL OF FORMING OF A HEALTHY PERSONALITY

Abstract. Presented going near the analysis of concepts «maturity» and «health», that used as descriptions of process of development of man. Realizable attempt to correlate a concept «health» and «maturity». It is shown that the state of health of personality will be determined by not only success of adaptation but also efficiency of the social functioning.

Influence of social factors is outlined on the social constituent of health of man.

Judgement about the health of personality must be correlated with the stage of her development, and also with her genetic heritage and cultural surroundings. Research of questions of social health will allow, from our point of view, it is not only more correct to walk up to the study of some results of personality but also possibility to work out some their problems of socialization, valued-semantic self-regulation of behavior.

Key words: *health, maturity, personality, personality maturity, development.*

*Одержано редакцією 27.02.2017
Прийнято до публікації 06.03.2017*